

Motion till riksdagen 2005/06:K430

av Tobias Krantz m.fl. (fp)

Liberala spelregler för demokratin

Sammanfattning

Innehållet i denna motion kan grovt delas in i fem avsnitt:

1. All offentlig makt utgår från folket – och sen då?

I detta avsnitt presenteras Folkpartiet liberalernas övergripande syn på grundlagen och några olika frågor om myndigheter m.m. i samband med detta.

2. Stärk individens rättigheter.

Här presenterar vi en rad åtgärder för att stärka individens fri- och rättigheter i grundlagssammanhang.

3. Stärk demokratin, nationellt, regionalt och lokalt

I detta avsnitt lämnas en rad förslag på hur demokratins formella del, valsystem och vallagar, kan förbättras och utvecklas.

4. Stärk den granskande makten

Här visar vi på en rad önskvärda åtgärder för att stärka rättsstatens olika kontrollfunktioner.

5. Stärk yttrandefriheten

Slutligen tar vi upp några frågor som rör en stärkt yttrandefrihet.

Fel! Okänt namn på

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Förslag till riksdagsbeslut.....	3
All offentlig makt utgår från folket – och sen då?.....	3
Skapa en kompetenskatalog för maktfördelningen i Sverige.....	4
Renodla Justitiekanslerns roll.....	5
Inför en författningsdomstol.....	6
HD ska inte kontrollera sig självt.....	6
Stärk individens rättigheter.....	6
Ta bort verkningslösa ”rättigheter”.....	7
Samordna ombudsmannaämbetena.....	8
Inför en tydlig princip om habeas corpus i regeringsformen.....	8
Stärk demokratin nationellt, regionalt och lokalt.....	10
Stärk personvalet.....	10
Inför skilda valdagar.....	12
Reformera formerna för regeringsbildning.....	12
Den regionala nivån.....	13
Direktvalda kommunalnämnder.....	14
Offentliga sammanträden.....	14
Extraval i kommuner och landsting.....	15
Stärk den granskande makten.....	15
Skärp tonen mot regeringens trots av riksdagsbeslut.....	17
Värna Riksrevisionens status och integritet.....	17
Stärk den kommunala revisionen.....	18
Stärk yttrandefriheten.....	19

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om en översyn i syfte att renodla Justitiekanslerns roll.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om tilläggsdirektiv till författningsutredningen om att särskilt undersöka hur de individuella fri- och rättigheterna kan stärkas.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om en samordning av ombudsmannaämbetena.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att Sverige inom FN bör verka för att inga FN-beslut fattas som är i strid med mänskliga rättigheter och grundläggande rättsprinciper.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att utreda ett införande av principen om habeas corpus i grundlagen.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att strama upp rutinerna för verkställande av riksdagsbeslut.
7. Riksdagen beslutar om ett mer öppet tillsättningsförfarande vid val av riksrevisorer.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att införa en oberoende kommunal revision.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om kommunala "konstitutionsutskott".
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om behovet av att förstärka yttrandefriheten.
11. Riksdagen tillkännager för riksdagsstyrelsen som sin mening vad i motionen anförts om en översyn av regler och bestämmelser i syfte att stärka riksdagens roll som granskare.

All offentlig makt utgår från folket – och sen då?

I en demokrati utgår all offentlig makt från folket. Sverige är en representativ demokrati, vilket innebär att alla medborgare har rätt att utse sina företrädare i allmänna val. Men folkviljan är inte genomförd i och med att klubban faller i riksdagens kammare. Fattade beslut ska verkställas, lagar, regler och riktlinjer ska tolkas och ofta omsättas till konkreta direktiv i form av regleringsbrev som styr myndigheternas verksamhet eller preciseras i förordningar. Myndigheterna har en central roll i den demokratiska beslutsprocessen. Och det är i mötet med myndigheter som människor också möter politiken i sin vardag.

Hur hänger det politiska systemet ihop? Vem bär ansvar för vad? Hur är makten fördelad mellan aktörerna? Hur griper institutionerna in i varandra och hur kommer besluten till?

Fel! Okänt namn på

Besked i sådana frågor söker man ofta i grundlagen men är svåra att finna. Konstitutioner kan ge skenbart enkla, men ofullständiga, svar. Under senare år har den konstitutionella debatten intensifierats. En lång rad förslag till förändringar av grundlagen – mer eller mindre långtgående – har presenterats i det offentliga samtalet både av forskare och praktiskt verksamma politiker.

Regeringen beslutade i juli 2004 om direktiv för den utredning som ska göra en samlad översyn av regeringsformen. Det ligger i linje med vad Folkpartiet har krävt under flera år. Den parlamentariska kommittén som ska göra en översyn av regeringsformen ska redovisa sitt förslag först i slutet av 2008.

Folkpartiet föreslog att författningskommittén skulle få utformning av ett konvent, liknande EU:s författningskonvent. Nu har regeringen valt en traditionell kommitté, men Folkpartiet föreslår i en annan motion om demokrati-frågor att ett sådant konvent ändå sammankallas, i syfte att bredda och fördjupa debatten om den nya grundlagen.

För att förstärka individens fri- och rättigheter, förbättra valsystemet och liknande frågor, föreslår Folkpartiet i denna motion en rad åtgärder. En stor del av detta område täcks in av den grundlagsutredning som nu är tillsatt, vilket gör att vi kommer att redovisa våra förslag här men inte lägga yrkanden som riksdagen måste behandla i onödan.

Skapa en kompetenscatalog för maktfördelningen i Sverige

Den kommunala självstyrelsen är en av den svenska demokratins fundamentala grunder. Det lokala självstyret fyller i huvudsak tre funktioner:

För det första: Det ger människor inom ett visst område makt över viktiga beslut som rör deras vardag och som berör dem mycket mer än dem som bor någon annanstans.

För det andra: Det ger utrymme för politisk mångfald. Låg skatt och liten lokal offentlig sektor eller hög skatt och stor offentlig sektor? Med kommunalt självbestämmande blir det möjligt för både kommuner och enskilda individer att pröva sig fram.

För det tredje: Delaktighet och engagemang lokalt skänker stabilitet åt det demokratiska systemet som sådant. Med ökat avstånd mellan väljare och valda minskar demokratins medborgerliga förankring, vilket i sin tur gör systemet extremt utsatt för auktoritära och totalitära strömningar.

Under senare år har det lokala självstyret minskat i omfattning. Lagar som exempelvis i praktiken hindrar kommunerna att sälja ut sina bostadsbolag och komplicerade regler för kommunal skatteutjämning inskränker kommunernas såväl politiska som finansiella autonomi. Denna utveckling måste brytas.

Folkpartiet liberalerna anser att det bör utredas en modell för hur nya statliga åligganden på kommuner och landsting enligt lag skall följas av statlig finansiering. Självstyret på lokal och regional nivå måste ges ett tydligare reglerat lagskydd.

I likhet med vad Folkpartiet liberalerna har föreslagit vad gäller relationerna mellan EU och dess medlemmar, bör en särskild kompetenscatalog för

maktfördelningen mellan nationell, regional och lokal nivå införas. På vissa sakområden bör staten respektive kommunerna kunna ges exklusiv beslutskompetens. Det kan exempelvis gälla rättsväsendet, som bör vara en statlig angelägenhet, och barnomsorgen, som rimligen bör hanteras inom ramen för det kommunala självstyret. Inom andra sektorer kan delad kompetens vara att föredra. I skolpolitiken kan det vara en statlig fråga att fatta beslut om läroplaner och betygssystem, medan kommunerna ansvarar för till exempel skollokaler och skolskjutsar.

Det finns olika metoder för kompetenskatalogens lagreglering. Ett sätt är att slå fast uppgifternas placering i grundlagen. Att flytta ett sakområde från en nivå till en annan skulle då inte vara möjligt att genomföra med mindre än att två riksdagar med val emellan fattar likalydande beslut. Statsrättsligt skulle det göra att Sverige närmar sig att bli en federal stat, en utveckling som inte är vare sig realistisk eller önskvärd. Det är också möjligt att stipulera maktfördelningen i en lag motsvarande riksdagsordningen, där det räcker med ett beslut med kvalificerad majoritet för att åstadkomma en förändring.

Den mest modesta reformansatsen vore att slå fast befogenheternas fördelning i en vanlig lag, förslagsvis kompletterat med en regel som ger en minoritet i riksdagen rätt att skjuta upp behandlingen av ett förslag som ändrar på den rådande maktfördelningen mellan central och lokal nivå.

Även om en av de enklare formerna för lagreglering används skulle det innebära att ett auktoritativt grunddokument som anger den nationella, regionala och den lokala nivåns förhållande till varandra skapas. Dess blotta existens skulle göra att principfrågan om den kommunala självstyrelsens ställning gentemot centralmakten ständigt hölls levande. Frågan om kommunerna ska äga bostadsbolag blir t.ex. i en sådan situation inte enbart en fråga huruvida det är ”politiskt rätt” att kommunerna äger bostadsbolag utan också huruvida det är ”principiellt rätt” att kommunerna själva ska få avgöra frågan eller inte.

Renodla Justitiekanslerns roll

Till Justitiekanslerns, (JK), åligganden hör att företräda statens intressen gentemot enskilda, men också, att i vissa ärenden, företräda den enskildes intressen gentemot staten. Dessa dubbla lojaliteter framkallar osäkerhet hos den enskilde medborgaren. Denne upplever att JK:s uppgift att tillvarata den enskildes intresse inte sällan påverkas av denna dubbla lojalitet till den enskildes nackdel. Oavsett om denna förmodan är riktig eller inte, finns det starka skäl att ur rättssäkerhetssynpunkt undanröja orsakerna till att sådana misstankar kan uppstå.

Det bör därför seriöst övervägas om Justitiekanslerns nuvarande åligganden, att tillvarata enskildas intressen gentemot staten, bör överföras till riksdagens ombudsmän (JO), som åtnjuter stort förtroende hos allmänheten. Därigenom skulle JK:s roll renodlas till att endast vara regeringens företrädare. Allmänhetens osäkerhet till följd av Justitiekanslerns nuvarande dubbla lojali-

Fel! Okänt namn på

teter kan härigenom undanröjas. Riksdagen bör tillkännage som sin mening att en översyn av JK:s uppgifter bör ske.

Inför en författningsdomstol

Den statliga demokratiutredningen under Bengt Göranssons ledning, som presenterade sitt slutbetänkande i februari 2001 (SOU 2000:1 En uthållig demokrati), pekade på behovet av att utveckla säkrare system för extern tillsyn och domstolskontroll till skydd för medborgarnas rättigheter och integritet. Utredningen vågade dock inte ta steget fullt ut och förordade inrättandet av en författningsdomstol.

Enligt Folkpartiet liberalernas uppfattning bör den yttre juridiska granskningen av riksdagens beslut i grundlagsfrågor skärpas. Riksdagen är det svenska folkets främsta företrädare men dess makt får inte vara oinskränkt. Därför bör en författningsdomstol inrättas. Författningsdomstolens uppgift ska vara att särskilt värna de medborgerliga fri- och rättigheterna från inskränkningar, som idag tyvärr alltför ofta är betingade av politisk klåfingrighet och populism.

HD ska inte kontrollera sig självt

Högsta domstolen har enligt RF 12 kap. 8 § 2 st., uppgiften att pröva ”också om ledamot av Högsta domstolen eller Regeringsrätten enligt vad därom är föreskrivet skall skiljas eller avstängas från sin tjänst eller vara skyldig att undergå läkarundersökning”. Det är olyckligt att Högsta domstolen på så sätt är satt att granska sig själv. Detta bör i stället fördelas mellan HD och Regeringsrätten så att de enbart prövar ärenden som rör den andra rättens ledamöter.

Stärk individens rättigheter

Sverige har jämfört med många andra demokratiska länder en förhållandevis svag rättighetskatalog i grundlagen. Många av de fri- och rättigheter som individen ska tillförsäkras genom grundlagen, gäller med olika inskränkningar. Genom tämligen okomplicerade politiska processer kan statsmakterna stifta lagar vars förenlighet med författningen i högsta grad är diskutabel. Lagrådet kan pröva en ny potentiell lags överensstämmelse med grundlagen, men dess slutsatser är enbart rådgivande och leder inte automatiskt till efterföljd. Tendensen under senare år är dessutom att Lagrådets yttranden allt oftare negligeras, dess synpunkter körs över.

Antalet inskränkningar ökar hela tiden långsamt. Det finns påståenden om att inte något riksmöte sedan 1974 har avslutats utan att något förslag lagts om att ändra grundlagarna på något sätt som påverkat individens fri- och rättigheter. Vissa av dessa nya lagar som begränsar de grundläggande fri- och

rättigheterna är självklart berättigade – men alla är det inte. I den ständiga processen att fatta beslut om nya lagar som bit för bit knaprar på individens fri- och rättigheter är det mycket få förslag som väcker debatt. Detta skulle kunna tolkas som om de flesta av de förslag som riksdagen antar är okontroversiella. Men det kan också tolkas som att vi har en slumrande konstitutionsdebatt i Sverige.

Folkpartiet har tidigare lagt förslag som stramar åt möjligheten att genomdriva grundlagsändringar med svag parlamentarisk majoritet. Vår bedömning är att det inte krävs några ytterligare skärpningar av detta, men däremot bör man överväga andra sätt att garantera att det finns folklig acceptans för ändringar av grundlagarna, och kanske särskilt i de delar som rör de individuella fri- och rättigheterna. Att öka medborgarnas insyn i hur författningsfrågor behandlas och vilka förslag om grundlagsändringar som vilar, bör därför vara en prioriterad uppgift. Ett förslag som kan övervägas är att ett förslag till grundlagsändring förutom att beslutats två gånger med mellanliggande riksdagsval, också måste genomgå något som liknar ändringar i detaljplaner, dvs. att man i utställningsform presenterar förslaget på bibliotek och i andra offentliga sammanhang, ger utrymme för allmänheten att lämna synpunkter och tydligt redovisar dessa i den fortsatta behandlingen av ärendet.

Folkpartiets uppfattning är att skyddet för individens fri- och rättigheter i grundlagen ska stärkas. Grundregeln bör vara att de olika fri- och rättigheter som slås fast, endera individuellt i form av en rättighetskatalog eller också genom att till exempel förbud mot olika slags diskriminering slås fast, också ska ge rättsverkan.

Att de grundläggande fri- och rättigheterna ska påverka lagarnas utformning tydligare än idag, vill vi som ovan angett ska ske genom att en särskild författningsdomstol får ett tydligare uppdrag än lagrådet och domstolsväsendet i övrigt har idag att pröva lagarnas förenlighet med författningen. Det bör också vara så att de grundlagsfästa rättigheterna generellt kan påverka utslag i rättsprocesser mer än de gör idag. Detta aktualiserar ett behov av åtstramning av rättighetsuppräknningen.

Ta bort verkningslösa ”rättigheter”

Vid sidan av de grundläggande fri- och rättigheterna finns också formuleringar om allas rätt till såväl bostad som arbete – men dessa ord är till intet förpliktigande.

De sociala ambitionerna i välfärdsstaten är något Folkpartiet liberalerna slår vakt om. Men om dessa mål ska skrivas in i grundlagen, måste det ha ett syfte – och det enda syftet som egentligen kan skönjas är att garantera dessa rättigheter som så fundamentala att en individ ska ha möjlighet att ytterst kräva deras uppfyllande i en domstol. Detta är dock inte möjligt, annat än inom ramen för de ordinarie lagar som reglerar arbetsmarknadspolitiken respektive socialtjänsten. Det fyller alltså ingen roll att ha dessa formuleringar i regeringsformen. Att ha rättigheter som egentligen inte fyller några syften

Fel! Okänt namn på

som inte stadgas genom andra lagar kan i längden fungera som ett negativt prejudikat vad gäller andra och mer svårmistliga rättigheter. Folkpartiet anser att när nu hela regeringsformen är föremål för en översyn, bör ambitionen vara att strama upp rättighetsavsnittet betydligt.

Folkpartiet anser att frågan om de grundlagsfästa individuella fri- och rättigheternas ställning och innehåll är av sådan principiell vikt att man bör överväga att ge tilläggsdirektiv om detta till den sittande författningskommittén. Koncentrationen på frågor om valsysteem, demokrati och författningsdomstol riskerar enligt vår mening att bli ”rotlös” om den inte genomsyras av ett individuellt rättighetsperspektiv.

Samordna ombudsmannaämbetena

När Sverige genom 1809 års författning fick sin första justitieombudsman (JO) var detta en världsnyhet. JO skulle vara den valda folkförsamlingens ombud för att tillse att vad riksdagen hade beslutat genom lagar och författningar verkligen efterlevdes av domare och ämbetsmän.

Under senare år har vi fått en hel flora av ombudsmän: Jämställdhetsombudsmannen 1980, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering 1986, Barnombudsmannen 1993, Handikappombudsmannen 1994 och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning 1999.

Med ämbetsansvarets avskaffande minskade JO:s makt, och med införandet av en rad nya ombudsmän har ombudsmannafunktionen sjunkit ned till att bli ett ämbetsverk bland andra. Ombudsmannaidén har försvagats och tunnats ut. I många fall har det dessutom blivit en effektiv åtgärd för politiker att peka på när egentligen svårare och mera kostnadskrävande insatser varit av nöden. Ombudsmannainstitutionen bör nu tydliggöras och förenklas.

Ingripanden mot statliga och kommunala ämbetsmän och myndigheter bör samordnas under JO-ämbetet. Övriga ombudsmän, de fyra diskrimineringsombudsmännen, bör slås samman till ett ombudsmannaämbete. Hit kan då föras eventuella nya ombudsmannauppgifter. Stor återhållsamhet bör dock iaktas när det gäller att införa sådana. Med sådana åtgärder skulle de enskilda medborgarnas möjligheter öka och JO kanske återfå något av sin forna status. Det sammanslagna ombudsmannaämbetet skulle få större kraft.

Inför en tydlig princip om habeas corpus i regeringsformen

Ett fundament i alla rättsstater är skyddet mot olaga frihetsberövande eller andra former av inskränkt frihet som saknar rättslig grund. Tvångsmedel mot enskilda får tillgripas bara på sakliga grunder angivna i lag. Individens rätt till en rättslig prövning av tvångsmedlets sakliga grund, varaktighet och proportionalitet får inte åsidosättas. Fallet med svenskarna som fick sina ekonomiska tillgångar frysta, inte efter beslut av en svensk myndighet utan av FN:s sanktionskommitté är därför upprörande på flera sätt. Sverige ska inom FN verka

Fel! Okänt namn på

för att inga FN-beslut ska fattas som är i strid med mänskliga rättigheter och grundläggande rättsprinciper. Vidare har skyddet i grundlagen mot olika rättsövergrepp i Sverige idag vissa brister.

Sverige har tidigare kritiserats av människorättsorganisationer för långa häktningstider. Folkpartiet har skarpt kritiserat detta i andra sammanhang. Problemen med långa häktningstider har nu minskat, men Sverige är ändå ett av få jämförbara länder där tiden en person kan sitta häktad i princip enbart begränsas av preskriptionstiden för brottet. Domstolen måste regelbundet ompröva ett häktningsbeslut, vilket också kan överklagas till högre instans, men även om skälig eller sannolik misstanke kvarstår behövs ett skydd för att den misstänkte inte ska utsättas för ett sammanlagt frihetsberövande som står i strid med grundlagens krav på rättegång ”utan oskäligt dröjsmål”.

Förutom frihetsberövande genom häktning eller fängelse finns andra former, som exempelvis tvångsomhändertagande av barn, missbrukare, vissa smittbärare med flera, vilket kan ske med stöd av olika lagar. Sådana ärenden prövas i regel i förvaltningsdomstolar och enligt de lagar där de föreskrivs. Även här kan det i undantagsfall hända att grunderna för att tvångsmedlet tillämpas kommer i konflikt med individens rättssäkerhet.

Därutöver förekommer olika former av påföljder eller sanktioner som inte är direkt frihetsberövande utan frihetsinskränkande, reseförbud eller förbud mot arbete m.m. liksom frysning av ekonomiska tillgångar som nämndes inledningsvis. Folkpartiet anser att skyddet för individen bör värnas starkare i grundlagen än idag, i regeringsformen 2 kap. 8–9 §§, genom att införa en princip om rätt till juridisk prövning av ett frihetsinskränkandes laglighet som är tillämplig på alla former av frihetsberövande eller frihetsinskränkande tvångsmedel, endera när andra rättsliga möjligheter till prövning saknas eller när det av något annat skäl kan visas att ett rättsövergrepp är begånget. Denna princip ska inte ersätta ordinarie gång vid överklagande av beslut om tvångsmedel utan täcka sådana fall där möjligheten till överklagande saknas eller där överklagandet är inskränkt till att pröva endast vissa delar av ett ärende och inte ifall tvångsmedlet är förenligt med individens rättigheter eller rimligt och proportionellt. Det kan också vara tillämpligt på rättsfall där möjlighet till resning saknas, men där omständigheterna ändå tydligt talar för att en dom avkunnats på felaktiga grunder.

Vi vill likna denna princip med det rättsliga begreppet habeas corpus som förekommer framför allt i anglosaxiska länder. Det anses där vara det kanske mest grundläggande skyddet främst mot frihetsberövande utan laglig grund men genom vissa utvidgningar skyddas också vissa andra rättigheter, som till exempel i vårdnadsärenden. I vissa fall kan habeas corpus-institutet även fungera för att försäkra att en individ som dömts av domstol har blivit dömd utan procedurella fel, när andra möjligheter att överklaga saknas.

Denna princip har en lång historia. Dess rötter i anglosaxisk rättstradition brukar placeras i Magna Carta 1215 och har sedan dess bekräftats på nytt vid ett flertal tillfällen. Tillsammans med de andra stadgandena i Magna Charta som den engelske kungen tvingades acceptera, skapades så småningom den första konstitutionella kungamakten. Magna Charta innebar att kungen var underkastad inte bara reella gränser för sin maktutövning (så som ekonomiska

Fel! Okänt namn på

och militära begränsningar) utan också formella begränsningar att följa vissa rättsprinciper och förbud mot att åsidosätta vissa hävdvunna friheter.

Behovet av frihetsberövande och också andra tvångsmedel, ytterst för att skydda medborgarna, bör i rättssamhället balanseras av ett lika starkt skydd mot rättsövergrepp. Att införa habeas corpus-principen med utvidgning till att omfatta även andra frihetsinskränkande tvångsåtgärder bör därför övervägas. Detta bör ske genom en utredning, antingen inom ramen för den nuvarande författningsutredningen eller i en separat utredning. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen.

Stärk demokratin nationellt, regionalt och lokalt

Stärk personvalet

Möjligheten att inte bara välja ett politiskt parti på valdagen utan också att uttrycka preferens för vilken person som ska företräda en i politiska församlingar har existerat för hela svenska befolkningen sedan valet till Europaparlamentet. Personvalet har varit en klar framgång, trots att andelen av de röstande som utnyttjade möjligheten sjönk något i valet 2002. Också internt inom partierna har förändringen medfört nya metoder och tankesätt. Motivet att minska avståndet mellan väljare och valda har delvis uppnåtts, men att en mindre andel av väljarkåren valde att använda sig av möjligheten i valet 2002 jämfört med riksdagsvalet 1998 är en varningssignal om att intentionen ännu inte nått hela vägen fram. Flera tydliga problem föreligger med dagens kompromiss:

För det första: Väljare som söker en namnkunnig kandidat som står registrerad på en valsedel i en annan valkrets i framför allt riksdagsvalet men även kommunal- och landstingsval, blir besvikna över att möjligheten att välja person bara gäller kandidater som är registrerade i den egna valkretsen.

För det andra: Spärrarna är förhållandevis höga, och satta som en relativ andel av partiets samlade röstetal, vilket gör att det är svårt att bedöma chanserna för en kandidat att bli personvald. Utfallet är extremt svårt att förutse när ett partis samlade stöd ökar eller minskar, eftersom det både påverkar antalet mandat och hur många röster som krävs för att komma över spärren.

För det tredje: Som en följd av att spärren är satt till en relativ röstandel är personvals röster mycket olika värda i olika val och olika valkretsar. Att personrösta till riksdagsvalet i Blekinge län ger t.ex. betydligt mer utdelning än att göra det i Stockholms län.

För det fjärde: Förekomsten av valkretsar inom kommuner, som i regel inte är något medborgarna fäster någon vikt vid, försvårar ännu mer möjligheten att förutse verkan av personröster just i kommunalval eftersom personvalet räknas valkretsvis. För att personvalsreformen ska nå målet att öka kontakten mellan politiker och medborgare menar Folkpartiet att en rad åtgärder bör övervägas, var för sig eller ihop:

Fel! Okänt namn på

- Spärrgränserna bör slopas. Den reform som banade väg för personvalet bar kompromissens prägel. 5 % av rösterna i respektive valkrets i valet till Europaparlamentet samt valet till kommuner och landsting och 8 % vid riksdagsvalet fordrades för att en kandidat skulle kunna ta sig förbi den rangordning som partierna hade fastslagit. Något annat motiv till de relativt höga spärrgränserna än att kanske främst det socialdemokratiska partiet önskade kunna "kontrollera" vilka personer som verkligen valdes in är svårt att urskilja. Vi har länge hävdat att det är dags att ta steget fullt ut och renodla idén med personval.
- Utjämningsmandat i riksdagsvalet till personvalda. I stället för att som idag fördela de 39 utjämningsmandaten i riksdagen till den valkrets där ett parti står närmast i tur att erhålla ett mandat, skulle utjämningsmandaten kunna fördelas inom partiet till den kandidat som stod närmast i tur att bli invald på personröster. Fördelningen av utjämningsmandat mellan partierna fortgår som idag, men den kandidat som fått flest andel personröster av de ännu inte invalda när dubbelvelimineringen har beaktats, erhåller mandatet i stället. Detta innebär en relativ uppvärdering av personvalets betydelse. Nackdelen med detta förfarande kan anses vara att det även här skapas en "rabatt" för mindre valkretsar. I gengäld kan det dock förutses att då antalet fasta mandat är mindre i de små valkretsarna är det ett relativt större problem att flera populära kandidater fått en större mängd personvals röster än partiet erhåller mandat i den valkretsen.
- Möjlighet att avge flera personröster. Principen att en person har en röst ska bevaras. Rösten räknas i fördelning av mandat enbart som en partiröst. Men för att medge en större möjlighet att påverka rangordningen av kandidater, framför allt i koppling till ett slopande av spärren, är det möjligt att låta varje väljare avge mer än en personröst. Exempelvis kan upp till tre personröster på varje valsedel godkännas. Personrösterna tillfaller då samtliga tre kandidater. Det betyder att väljarna har möjlighet inte bara att kryssa en enstaka kandidat, utan att påverka en större del av sammansättningen av ett partis fullmäktige-grupp eller antalet ledamöter från valkretsen i riksdagen. Denna möjlighet att personrösta på flera kandidater kan genomföras endera som oviktade röster eller som viktade röster i en rangordning. Fördelar och nackdelar med respektive system samt hur många personröster som varje väljare ska få avge inom ett sådant system bör utredas.
- Avskaffa valkretsarna i kommunala val. Det första och det fjärde av de problem som beskrivs ovan beror av indelningen i valkretsar. Även om det är svårt att se något reellt alternativ på nationell nivå eller i många landsting, är valkretsar i primärkommunala val som regel inte något som är vare sig nödvändigt för valproceduren eller ökar medborgarnas förtroende för det demokratiska systemet. Tvärtom kan det i flera fall leda till att partier som egentligen har högre röstetal missgynnas i fördelningen av mandat på grund av valkretsindelningen, vilket minskar tilltron till systemets demokratiska legitimitet. Att det dessutom kan göra det svårare för väljarna att personrösta på kandidater då rösterna splittras mellan valkretsarna, är tunga argument för att ändra den ordning där idag kommuner är indelade i

Fel! Okänt namn på

fler än en valkrets i val till kommunfullmäktige. Regeln bör vara att kommunen utgör en valkrets i val till kommunfullmäktige. Det kan finnas fall där, på grund av kommunens utseende eller andra faktorer, en indelning i valkretsar har en legitimitet hos invånarna. I sådana fall bör dispens kunna medges. Vi tänker oss att den myndighet som ger dispens i sådana ärenden kan vara länsstyrelsen eller Kammarkollegiet. Kommunen bör inte själv medges besluta om en indelning i valkretsar, eftersom det påverkar utslaget av val i kommunen och det då kan riktas misstankar om att en valkretsindelning används för att manipulera valutfallet. Skulle skäl tala för att ett avskaffande av kommuners och landstings indelning i valkretsar inte är lämplig, bör i stället övervägas att införa regler för kommunala utjämningsmandat så att proportionaliteten i val till kommun- och landstingsfullmäktige inte kan åsidosättas av valkretsindelningen.

- Ge synskadade möjlighet att personrösta. Synskadade har i dag ingen möjlighet att personrösta med bevarad valhemlighet då de behöver ta hjälp för att läsa valsedeln och också markera vilket namn personrösten avser. Det är mycket problematiskt att synskadade på detta sätt tvingas ge upp sin valhemlighet för att kunna fullgöra sina demokratiska rättigheter. I dag är dock tekniken så väl utvecklad att problemet borde vara överkomligt. Det torde därför vara möjligt för Valmyndigheten att genom teknikupphandling ta fram en apparat som medger en synskadad att personrösta utan att valhemligheten röjs.

Inför skilda valdagar

Alltsedan Sverige fick en ny regeringsform 1974 har val till riksdag, landsting och kommuner ägt rum på en och samma dag, från början vart tredje år, numera – efter senare författningsändringar – vart fjärde år. Olägenheterna med den nuvarande ordningen framstår i allt tydligare dager. Den lokala politiken, där exempelvis inriktningen av en väsentlig del av den offentliga välfärdspolitikerna beslutas, kommer i skymundan av rikspolitiken. Kommunalpolitikerna, vilka bör fungera som demokratins spjutspetsar, blir anonyma och bilden av kommunerna som rena implementeringsorgan för riksdag och regering förstärks.

Folkpartiet liberalerna menar att det bästa vore att införa skilda valdagar. Tanken måste vara att ge större utrymme för lokal politisk debatt och ansvarsutkrävande. Frågan om hur skilda valdagar ska genomföras bör prövas ytterligare.

Reformera formerna för regeringsbildning

2002 års valrörelse fick mot slutet ett inslag av konstitutionell debatt med anledning av att utsikterna för en majoritetsregering föreföll allt mindre. Ett flertal av de inblandade, såväl partiföreträdare som politiska reportrar, statsvetare eller andra som kommenterade frågan ansåg det problematiskt att en

minoritetsregering kan sitta kvar efter ett valutslag där regeringens stöd i riksdagen är oklart.

Förekomsten av så kallade stödpartier är också i en mening ett konstitutionellt problem. I formell mening är samtliga partier i riksdagen som inte tillhör regeringen oppositionspartier. Stödpartierna är t.ex. inte underkastade det ansvar och den granskning som åvilar regeringens arbete, i stället ska de medverka i granskningsarbetet. Det reser också frågor om ordningen för fördelning av mandat i riksdagens utskott, val till vissa nyckelposter som t.ex. konstitutionsutskottets ordförandepost, samt hur kvittningssystemet används. Det visade sig också i många kommentarer under tiden närmast efter valet, att det finns en ganska begränsad acceptans för att regeringsbildningsprocessen bygger på slutna förhandlingar. Det vore därför önskvärt att formerna för regeringsbildning stramades upp. Det finns flera möjligheter:

1. Förändrad konstitutionell praxis. Ledaren för en minoritetsregering, vars regeringsunderlag har förändrats, lämnar in sin och regeringens avskedsansökan på samma sätt som en majoritetsregering som har förlorat sin majoritet gör det. Däremot kan en majoritetsregering som fortfarande har stöd av en majoritet av riksdagens ledamöter sitta kvar. Denna lösning fordrar inte några formella förändringar i författningen.

2. Förändrade formella regler i författningen.

- a) Statsministern och regeringen lämnar alltid in sin avskedsansökan efter ett val, alternativt b) det införs en bestämmelse som säger att talmannen alltid efter ett val har att ta initiativ i regeringsfrågan (utan att statsministern själv måste anmäla sin avgång).

I det senare fallet kan man säga att regeringens och riksdagens mandatperioder sammanfaller. Talmannen kan därvid föreslå riksdagen att välja om den sittande regeringen eller inleda en ny regeringsbildning. Med båda lösningarna ska emellertid en förtroendeomröstning alltid äga rum efter det att talmannen har presenterat sitt förslag.

Folkpartiet liberalerna anser att alternativ 2b är att föredra. Det aktualiserar därför en förändring av regeringsformen. I avvaktan på att så sker, bör däremot frågan ingalunda lämnas därhän. Vi förordar därför även att riksdagens partier tydligt utfäster sig att agera i enlighet med alternativ 1. Detta bör ske som i formen av ett tillkännagivande, eftersom det också är en uppmaning som riktas till den sittande och kommande regeringar till dess grundlagsutredningens eventuellt kommande förslag genomförts.

Den regionala nivån

I januari 2003 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté, Ansvarskommittén, vars uppgift är att se över strukturen och uppgiftsfördelningen inom samhällsorganisationen. Kommittén ska undersöka den nuvarande samhällsorganisationens förutsättningar att klara de offentliga välfärdsåtagandena. Där det är motiverat ska kommittén föreslå förändringar av strukturen och uppgiftsfördelningen. Förslagen ska ge de folkvalda organen bättre förutsättningar att få genomslag för politiken och medborgarna bättre förutsättningar till

Fel! Okänt namn på

inflytande, insyn och utkrävande av ansvar. Kommittén kommer att lämna sitt slutbetänkande under januari 2007.

Folkpartiets partiråd beslöt i december 2004 att förorda att landstingen och försäkringskassorna ska läggas samman och ersättas med vårdregioner. Sjukvården ges därmed medansvar för sjukförsäkringens kostnader. Det övergripande ansvaret för sjukvård och sjukförsäkring skall, inom av riksdagen fastlagda ramar, samlas i de nya vårdregionerna som – förutom den nationella ersättningen till husläkarna – får tillgång till alla de resurser som nu används för sjukvård, rehabilitering och sjukförsäkring. Sjukförsäkringen förblir en socialförsäkring med av riksdagen i lag fastställda villkor och ersättningsnivåer.

Sammanläggningen av hälso- och sjukvården med sjukförsäkringen inom vårdregionerna ska öka möjligheterna att förebygga och minska sjukskrivningar, öka hälsan i arbetslivet samt stärka satsningarna på att förebygga de allvarligaste folkhälsoproblemen. Det som tidigare varit passiva sjukskrivningspengar ska mycket mer användas till förebyggande insatser, behandling och aktiv rehabilitering. Vårdregionerna bör i framtiden vara färre till antalet än dagens landsting, och det bör bli i storleksordningen 6–10 sådana regioner. De geografiska gränserna ska vara förankrade regionalt och inte genomdrivas uppifrån mot medborgarnas önskemål.

Regionförsöken i Västra Götaland och Skåne påverkas inte av partirådets ställningstagande. Folkpartiets inställning till en rad andra frågor som utreds av Ansvarskommittén kommer att avgöras vid partiets landsmöte 2007.

Direktvalda kommunalnämnder

Enligt gällande regler väljs ledamöter och ersättare till kommunalnämnder av fullmäktige på samma sätt som alla andra ledamöter i kommunala nämnder. Detta innebär att majoriteten i normalfallet blir densamma som i hela fullmäktige och alltså kan avvika från väljarmajoriteten i den aktuella kommunaldelen. Folkpartiet anser dock att det vore önskvärt att det fanns en möjlighet för kommuner att, om de så önskar, välja att inrätta direktvalda kommunalnämnder där den lokala majoriteten får vara avgörande.

Offentliga sammanträden

I dag är utgångspunkten att sammanträden i nämnder och styrelser hålls bakom lycta dörrar. Kommundemokratikommittén föreslog att fullmäktigeberedningar ska ha möjlighet att besluta att ett sammanträde ska vara offentligt, om fullmäktige medgivit det.

Enligt Folkpartiets uppfattning borde den principen gälla generellt, det vill säga att sammanträden som regel är offentliga och öppna för allmänheten, och att beslut i stället fattas om slutna sammanträden när det bedöms vara av vikt att de är slutna. Självklart skall inte sammanträdet kunna vara öppet då ärenden som behandlas rör enskilda individer eller som på annat sätt omsluts av sekretess eller där den personliga integriteten på minsta sätt kan skadas eller bedöms kunna utsättas för kränkning eller obehörigt intrång.

Extraval i kommuner och landsting

I olika situationer kan det vara önskvärt att kommuner och landsting har möjlighet att utlysa extraval, på samma sätt som riksdagen. Det kan handla om att, som diskuterades i Kommundemokratikommittén, realisera en ändrad kommunindelning vid en annan tidpunkt än som sammanfaller med allmänna val, men också om att bryta politiska ”dödlägen” där ett erforderligt majoritetsunderlag inte kan nås på annat sätt än genom nyval.

Det är inte Folkpartiets bedömning att sådana extraval skulle bli aktuella särskilt ofta, men när det blir aktuellt, kan en sådan åtgärd vara nödvändig. Dels med hänsyn till behovet av ett fungerande kommunalt majoritetsstyre, dels genom att kommunpolitiker inte ska åläggas uppgifter att ”ta ansvar” för ett uppkommet politiskt läge som går stick i stäv med rollen som politiker och företrädare för en av partiet tydligt hållen åsikt.

Stärk den granskande makten

Av avgörande betydelse för en fungerande demokrati är kraften i den politiska kontrollen av makten. Politisk kontroll är ett mångtydigt begrepp. Två huvudvarianter kan urskiljas: dels den som det allmänna utövar genom olika organ – ”offentlig kontroll”, dels den övervakning som bedrivs inom det politiska systemet för att uppdragsgivare ska kunna lita på sina uppdragstagare och få klart för sig vad de åstadkommer – ”demokratisk kontroll”.

Demokratisk kontroll kan, som professor Daniel Tarschys framhåller i skriften ”Huru skall statsverket granskas? – Riksdagen som arena för genomlysning och kontroll” (Ds 2002:58), anta olika skepnader. Först och främst finns det förstås olika nivåer. Folkets övervakning av riksdagen baseras i stor utsträckning på massmediernas rapportering, medan de senare leden i kedjan – riksdagens övervakning av myndigheterna och myndigheternas inre kontroller – i större och gradvis växande utsträckning bygger på olika former av redovisning, rapportering och revision. Det hindrar inte att massmediernas bevakning spelar stor roll också för senare former av kontroll.

En hel del tillsyn är, som Daniel Tarschys framhåller, högst flegmatisk och skärps först när det kommer larmsignaler om att något är på tok. En annan distinktion handlar om arten av övervakning. Kontrollbegreppet är påfallande mångtydigt. Spänner man ut det i en riktning stöter man på ett antal former av systematisk efterhandsgranskning som går under sådana namn som uppföljning, utvärdering, revision, översyn eller policyanalys. Spänner man ut det i en annan riktning täcker det i stället ett fält som rymmer både uppsikt och styrning. I dagligt tal betyder kontroll därmed litet av varje.

Under senare år har tecknen på missförhållanden i den offentliga maktutövningen varit många. Regeringen struntar helt sonika i att verkställa många av riksdagens beslut. Regeringen bedriver stundom en EU-politik i strid med riksdagens vilja. Utnämningmakten missbrukas (till denna fråga återkommer

Fel! Okänt namn på

Folkpartiet i en annan motion). I flera kommuner har skandaler avslöjats där missbruk av skattebetalarnas pengar kunnat konstateras.

Förklaringarna är flera. En viktig orsak är att ett parti, Socialdemokraterna, inte bara självt utan också av många andra har uppfattats ha monopol på makten. Ett långt, nästan oavbrutet, innehav av regeringsmakten såväl i riket som i många kommuner och landsting har lett till mönster och beteenden som är skadliga för ett fungerande, vitalt demokratiskt styrelseskick. Den risken kan undanröjas enbart om Sverige får ett regimskifte på alla beslutsplan. Men kontrollen av den offentliga maktutövningen måste också skärpas kraftigt.

”Sverige har en i internationellt perspektiv svag kontrollmakt”, konstaterade den förvaltningspolitiska kommissionen 1997. Ett annat väsentligt skäl till missförhållandena är att mekanismerna för granskning av vårt styrelseskick är för svaga. Därtill kommer att inslaget av maktindelning är för begränsat. Den offentliga makten måste delas på fler instanser som kan kontrollera och vakta på varandra.

Stärk riksdagens roll som granskare

Riksdagen har, enligt regeringsformen, flera viktiga uppgifter. Den stiftar lagar, beslutar om skatt till staten, bestämmer hur statens medel ska användas och ”granskar rikets styrelse och förvaltning” (RF 1:4). Den fjärde uppgiften – kontrollfunktionen – har tyvärr alltför mycket kommit i skymundan i riksdagens arbete. Statens utgifter uppgår, enligt regeringens förslag i årets budgetproposition, till omkring 770 miljarder kronor. Det är synnerligen angeläget att riksdagen också avsätter tid, kraft och engagemang till att granska förvaltningen av de resurser som den själv ställer till regeringens och den övriga förvaltningens förfogande.

En alltför liten del inte bara av fackutskottens arbete utan också av tiden i riksdagens kammare ägnas idag åt uppföljning, granskning och kontroll. Exempelvis ägnas idag en stor del av höstens arbete åt att i detalj debattera statsbudgeten trots att ramarna och innehållet i budgeten, i enlighet med principerna i riksdagens nya budgetordning, slås fast förhållandevis tidigt under ”höstterminen”. Med en ny budgetordning ökar kraven på riksdagen att förändra sina arbetsformer och förskjuta fokus i sitt arbete.

Behandlingen av statsbudgeten bör kunna förenklas. Det ger fackutskotten större utrymme att granska och följa upp tidigare fattade beslut. Fler debatter skulle också kunna hållas i kammaren om hur statens medel i praktiken används, vilken effektivitet och genomslagskraft de fattade besluten har och om det verkliga utfallet stämmer överens med de intentioner som låg bakom besluten, för att ta några exempel.

Granskningen, inte bara den som sker i konstitutionsutskottets försorg, utan också den löpande uppföljningen och utvärderingen inom respektive sakområde, blir också viktigare i perspektivet att riksdagen ska kunna ta tillbaka sin position som väsentlig politisk arena och fylla sin roll som svenska folkets främsta företrädare med reellt innehåll.

En stärkt roll för riksdagen inom granskningen kan komma att kräva förändringar i regler och bestämmelser av olika karaktär. En översyn av det befintliga regelverket bör därför ske med den utgångspunkten.

Skärp tonen mot regeringens trots av riksdagsbeslut

Våren 2002 beslöt en enig riksdag, på initiativ av skatteutskottet, att uppdra åt regeringen att senast i augusti samma år återkomma med ett förslag som eliminerade den s.k. pomperipossaeffekten som drabbade många småföretagare. Den s.k. pomperipossaeffekten uppstod, enligt då gällande skatteregler, bl.a. när en företagare sålde sitt bolag och fick betalt i aktier som senare blev värdelösa. Företagaren tvingades då betala skatt på en vinst som inte längre fanns. Ingen regeringsproposition nådde riksdagen före augusti månads utgång.

Först i november lämnades ett förslag som kunde behandlas i riksdagen. Regeringens, främst finansminister Bosse Ringholms, agerande anmälades på liberalt initiativ till granskning i riksdagens konstitutionsutskott. I sitt granskningsbetänkande från våren 2003 gav också ett enigt utskott finansministern en skarp tillrättavisning för sin handläggning av ärendet. Frågan om den så kallade pomperipossaeffekten är tyvärr ingen isolerad företeelse. Regeringen trotsar gång på gång riksdagens beslut. År efter år visar det sig, av regeringens egen skrivelse till riksdagen, att ett stort antal beslut inte har verkställts av regeringen. Flera av dem har åtskilliga år på nacken.

Riksdagen måste skärpa tonen mot det trots av riksdagsbeslut som regeringen ägnar sig åt. Regeringen måste ges i uppdrag att strama upp sina rutiner för verkställandet av riksdagens beslut. I två betänkanden våren 2003 skärpte konstitutionsutskottet, på bland andra Folkpartiets förslag, den diltillsvarande synen på hur riksdagsbeslut ska följas. Utskottet underströk exempelvis att regeringen, om den inte avser att verkställa ett beslut inom en tidsram som riksdagen har ställt upp, måste meddela riksdagen om dröjsmålet, och skälen därtill, inom den angivna tidsramen. Likaledes poängterade utskottet att information från regeringen till riksdagen måste ske på ett sådant sätt att den är tillgänglig för samtliga riksdagsledamöter. Det räcker inte att regeringen för att den ska anses ha fullgjort sin informationsplikt enbart informerar exempelvis berört riksdagsutskotts ordförande (2002/03:KU29, s. 20 f).

Året därpå upprepade konstitutionsutskottet sina synpunkter. Riksdagen måste med kritiska ögon noggrant granska hur regeringen framöver följer det skärpta regelverk som konstitutionsutskottet har slagit fast. Det kan inte uteslutas att ytterligare skärpningar kan komma att bli nödvändiga framöver.

Värna Riksrevisionens status och integritet

Den 1 juli 2003 infördes den nya Riksrevisionen. Därigenom får vårt land, precis som flertalet normala västerländska demokratier, en oberoende statlig

Fel! Okänt namn på

revision som självständigt ska granska förvaltningen av statens medel. Det var en efterlängtd reform, som vi liberaler hade varit starkt pådrivande för.

Utformningen av den nya Riksrevisionen bar kompromissens prägel. I motsats till Folkpartiets ståndpunkt inrättades exempelvis en styrelse för Riksrevisionen. Konstruktionen skulle, enligt Folkpartiets mening, kunna skapa onödiga misstankar om att styrelsens politiskt tillsatta ledamöter försökte "politisera" revisorernas granskningsarbete. Det är nu väsentligt att samtliga politiska partier och inblandade parter ser till att vårda reformen och därigenom ge den nya myndigheten möjlighet till konsolidering. Riksrevisorernas oberoende, som var en av grundtankarna i reformen och är garanterad i grundlagen, måste värnas också i praktiken.

Ett sätt att ytterligare värna Riksrevisionens status och integritet har med förfarandet vid utnämning av riksrevisorer att göra. När de tre första riksrevisorer skulle utses valde riksdagens konstitutionsutskott, som har att bereda ärendet, att sköta processen i stort sett helt bakom stängda dörrar. Den offentliga insynen, fram till dess att riksdagen fattade sitt beslut, var i det närmaste obefintlig. Det är en ordning som behöver ses över. Legitimiteten i utnämningprocessen skulle förstärkas med ökad öppenhet. Öppenheten i valförfarandet bör öka. Även om de exakta formerna måste diskuteras är det t.ex. inte orimligt att tjänsten som riksrevisor annonseras ut brett och att hugade kandidater därför kan ansöka om jobbet.

Stärk den kommunala revisionen

Revisionen i landets kommuner måste förnyas och förändras. Kommunerna står för en avgörande del av den offentliga välfärden i form av skola, vård och omsorg. Det är verksamheter som står den enskilda människan mycket nära. Det är angeläget att det även sker en noggrann granskning av även hur kommunernas resurser används. Medborgarna har rätt att få valuta för sina skattepengar. Därför bör en oberoende, professionell kommunal revision inrättas. En oberoende kommunal revision kan byggas upp med den nya statliga Riksrevisionen som förebild. Revisorernas fristående ställning och skydd mot potentiella politiska påtryckningar bör regleras i lag. En utredning borde omedelbart tillsättas för att lämna förslag på hur en oberoende kommunal revision närmare ska se ut.

Granskningen i kommunerna får dock inte stanna vid den revision som oberoende kommunala revisorer bör utföra. Det behövs också bättre forum för "konstitutionell" granskning av ledande kommunala politikers göranden och låtanden. Följer kommunstyrelsen kommunfullmäktiges beslut? Överskrider kommunalråden sina befogenheter? Hur fungerar den politiska styrningen av tjänstemännen? Besvaras motioner och interpellationer inom rimlig tid? På den nationella nivån utförs denna granskning av riksdagens konstitutionsutskott. Folkpartiet menar att det är dags att pröva motsvarande ordning också på kommunal nivå.

Låt oss inrätta kommunala "konstitutionsutskott", särskilda granskningsnämnder, med uppgift att granska kommunledningen just ur ett konstitution-

ellt perspektiv. De kommunala konstitutionsutskotten bör bestå av förtroendevalda, allmänt erkända för integritet, civilkurage och självständighet. Utskotten bör kunna ha befogenheter liknande dem som riksdagens konstitutionsutskott har. Fullmäktigeledamöter ska, på eget initiativ eller efter initiativ från en kommunmedborgare, kunna anmäla vad de betecknar som missförhållanden till granskning i det kommunala konstitutionsutskottet. Utskottet ska ha rätt att kalla ledande politiker till offentliga utfrågningar och förhör, öppna för såväl allmänhet som massmedier; politikerna ska vara skyldiga att komma. Utskottet ska kunna ”pricka” exempelvis ett kommunalråd som har utfört sitt arbete i strid med gällande regler.

En oberoende, professionell kommunal revision och en tuff ”konstitutionell” granskning som utförs av förtroendevalda står inte i motsatsställning till varandra. Det vi har lärt oss, eller åtminstone borde ha lärt oss, av de kommunala ”affärer” som inträffade för ett antal år sedan är att Sverige inte har för mycket granskning utanför lite. Den utredning som enligt vår mening bör tillsättas för att komma med förslag på hur en självständig, professionell kommunal revision kan skapas, bör således också ges i uppdrag att lämna förslag på en förstärkt förtroendemannarevision i enlighet med tankarna om kommunala ”konstitutionsutskott.”

Stärk yttrandefriheten

Yttrande- och tryckfriheten intar en nyckelroll bland de olika fri- och rättigheterna. Dess betydelse för demokratin och rättstaten kan knappast överskattas. Den svenska tryckfrihetsförordningen går tillbaka till 1766, och har ända sedan dess varit en liberal hjärtefråga. I denna ingår särskilt offentlighetsprincipen, som numera har kommit i internationellt fokus och begreppet transparens utgör en viktig del av de kriterier på s.k. good governance som antagits inom EU.

Med nya medier och ökad användning av informationsteknologi, vore det enkelt att tro att de reella förutsättningarna för yttrandefriheten ökat och att medborgarnas möjligheter att delta i det offentliga samtalet har ökat. Så sägs det också gärna i högtidstalen om IT-frågor. Men verkligheten är betydligt mer blandad. De nya medierna behandlas inte alls likadant ur yttrandefrihetssynpunkt, som traditionella medier. Dagstidningar och tryckta böcker har en, på flera sätt motiverad, särställning. Deras betydelse för opinionsbildning och kontroll av statsmakten går tillbaka många hundra år, och har knappast minskat även om mediekonsumtionen förändrats avsevärt de senaste decennierna. Till viss del beror de skilda villkoren från yttrandefrihetssynpunkt på skilda tekniska och praktiska möjligheter. Men till stor del beror det också på en djup misstänksamhet från statsmaktens sida.

Särskilt Internet ses oftare som ett problem. Vad medborgarna kan tänkas hitta på antas leda till problem – eller åtminstone att det finns en överhängande risk att det leder till problem – och anses motivera en reglering som aldrig hade accepterats om det gällt skrivna brev eller meddelanden medbor-

Fel! Okänt namn på

gare emellan. De tidigaste versionerna av den reglerande lagstiftningen, såväl den så kallade BBS-lagen som personuppgiftslagen, PUL, har redan fått förändras eftersom de varit för inskränkta från bl.a. yttrandefrihetssynpunkt.

Det finns dock idag också en tendens att vilja beskära tryckfriheten, så att den ”harmoniseras nedåt” med yttrandefrihetslagstiftningen. Detta motsätter sig Folkpartiet liberalerna skarpt.

Medielandskapet förändras dock. De tidigare skarpa tekniska gränserna suddas alltmer ut. Detta leder till problem, eftersom lagstiftningen ser så olika ut. I ett antal motioner om mediepolitiken har Folkpartiet krävt, förutom sådant som avskaffande av filmcensuren för vuxna som ett led i att förstärka yttrandefriheten inom kulturens ramar, att lagstiftningen som rör medier ska göras så teknikneutral som möjligt. Detta har huvudsakligen syftat på annan lagstiftning än yttrandefriheten. Vi menar dock att det på grund av den ökade teknikblandningen och mångfalden i medierna föreligger ett principiellt behov av att ”harmonisera uppåt”, så att yttrandefriheten mer liknar tryckfrihetens mer långtgående friheter.

Stockholm den 5 oktober 2005

Tobias Krantz (fp)

Helena Bargholtz (fp)

Martin Andreasson (fp)

Tina Acketoft (fp)

Liselott Hagberg (fp)

Mauricio Rojas (fp)